Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 55, Aralık 2021, s. 76-90

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.54183>

Doç. Dr. Ferhat BERBER

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, ferhat_berber@yahoo.com

BAYRAKLI’NIN GELİŞİMİNDE YAHYA HAYATİ PAŞA’NIN ETKİSİ

Özet

Bu çalışmada İzmir’in kalabalık nüfuslu ilçelerinden Bayraklı’nın gelişimi ele alınmıştır. 16. Yüzyıl kayıtlarında Bayraklı’nın küçük bir kır yerleşimi olduğu görülmektedir. Ancak bundan sonraki süreçte Bayraklı yerleşiminde bir büyüme ve gelişme olmamıştır. 19. Yüzyılın sonunda İzmir Körfezi’nin güney ve kuzey sahillerindeki تنها muhitler hızla gelişmeye başlamıştır. Şehrin büyümesinin sonucunda bu muhitler özellikle devlet erkânı, eşraf, yerli ve yabancı tüccarlar tarafından meskûn hale getirilmiştir. Aynı zamanda kara ve deniz ulaşımındaki gelişmeler bu yerleşimlerin büyümesini hızlandırmıştır. İzmir’in tanınmış tüccarlarından Yahya Hayati Paşa da bölgenin kaderini etkilemiştir. Buradaki mülkünde kurduğu mahalle ile yerleşim gelişmeye başlamıştır. Bölgeye içme suyu getirmiş, Hamidiye Vapur Şirketi de ulaşımı kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla günümüzdeki Bayraklı ilçesinin büyümesindeki ilk önemli etkiyi Yahya Hayati Paşa yapmıştır.

Anahtar kelimeler: İzmir, Bayraklı, Yahya Hayati Paşa, İskân.

THE EFFECT OF YAHYA HAYATI PASHA ON THE DEVELOPMENT OF THE BAYRAKLI

Abstract

In this study, the development of Bayrakli, one of the crowded districts of İzmir, is discussed. It is seen in the records of the 16th century that Bayrakli was a small rural settlement. However, there was no growth and development in Bayrakli settlement in the following period. At the end of the 19th century, secluded

neighborhoods on the southern and northern coasts of İzmir Bay began to develop rapidly. As a result of the growth of the city, these neighborhoods were settled by the state officials, notables, local and foreign merchants. At the same time, developments in land and sea transportation accelerated the growth of these settlements. Yahya Hayati Pasha, one of the well-known merchants of İzmir, also affected the fate of the region. With the neighborhood he established on his property here, the settlement began to develop. It brought drinking water to the region, and the Hamidiye Ferry Company facilitated transportation. Therefore, Yahya Hayati Pasha made the first significant impact on the growth of today's Bayraklı district.

Keywords: İzmir, Bayraklı, Yahya Hayati Pasha, Settlement.

BAYRAKLI'NIN GELİŞİMİNDE YAHYA HAYATİ PAŞA'NIN ETKİSİ

GİRİŞ

Bayraklı, İzmir'in Bornova ile Karşıyaka ilçeleri arasında bulunan, Körfez'e kıyısı olan ve nüfusu 300.000'i aşan bir metropol ilçedir. Bulunduğu alan aslında İzmir'in en eski yerleşimi olarak bilinmektedir.¹ Buna rağmen kesintisiz bir Bayraklı tarihinden bahsetmek imkansızdır. Çünkü Bayraklı, bir iskân birimi olarak uzun bir tarihi geçmişe sahip değildir. 1890'a doğru bir mahalle olarak kurulan yerleşimin Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar büyüdüğü ancak 1930'lardan itibaren bu ismiyle, nahiye veya ilçe olarak bir idari üniteye dönüşemediği görülmektedir. Bu kesintinin ardından, Bayraklı çok yakın zamanda idari bir tasarrufla ilçe statüsünde belirmiştir.

Aslında 16. Yüzyıl kayıtlarında Bornova yakınlarında Türkmen cemaatlerinden oluşan yerleşimlerden birinin adı Bayraklı idi. (Kütükoğlu 200: 3; Mert 2002:7) Buradan bakıldığında Bayraklı isminin bugünkü ilçenin yayıldığı alandaki geçmişi oldukça geriye gider. Ancak bu adın bir yerleşim ünitesi olarak devamlılığı takip edilememektedir. Dolayısıyla aynı mevkide bulunan Bayraklı yerleşiminin gelişerek bugüne geldiğini ifade etmek mümkün değildir.

Bayraklı'nın muhit olarak Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki tarihine ait eldeki bilgiler, çoğu belgelere dayanmayan anlatımlardan oluşan ve burada doğmuş gönüllü araştırmacıların eserlerinde (Akçamlı1997: Akçamlı 2000; Taşkiran 2011) yer almaktadır.

Aşağıda detayları verileceği üzere, Bayraklı kalıcı bir yerleşim olarak 1891 yılından itibaren Osmanlı kayıtlarından, Hamidiye-Bayraklı adıyla takip edilebilir. (AVS 1308: 555) 1894'te Birunabad/Bornova nahiyesinin bir köyü olarak görülmektedir. (AVS 1312: 209) 1908'de ise yine aynı isimle ama bu defa İzmir kaza merkezine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. (AVS 1326: 237) Cumhuriyetin ilanı esnasında sadece Bayraklı ismi ile Bornova'ya bağlı bir köydür ve Levantenlerin belirtilmediği bu resmi kayıta 54 Müslüman nüfus gösterilmiştir. (Mert 2002: 67; Berber 2001; 867) 1927'ye gelindiğinde yine Bornova nahiyesine bağlı olup 367 hane 2.027 nüfustur. (İVS 1927-1928: 50) 19. Yüzyılın sonunda küçük bir mahalle olarak ortaya çıkan Bayraklı nüfusu özellikle 1923-1927 arasında önemli bir büyüme kaydetmiştir.

¹ Arkeolojik çalışmalar Bayraklı'da bulunan Tepekule'yi İzmir'in bilinen ilk yerleşimi olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmaların en mühim ismi olan Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ın faaliyetlerinin özet bir analizi için bkz. Espagne 2017.

Cumhuriyet'e kadar yaklaşık 30-40 yıllık bir maziye sahip olan bu mahallenin/köyün hızla artan nüfusuna rağmen bundan sonraki nüfus sayımlarında İzmir, Bornova veya Karşıyaka'ya bağlı köyler arasında görülmemesi ise dikkat çekmektedir. Bundan sonrasında da iskân ve yapılaşma artmaya devam ederken (Karadağ-Mirioğlu 2012) 1940'lardan itibaren Karşıyaka'nın bir mahallesi haline gelen Bayraklı, genel olarak İzmir'in ve özelde Bornova ile Karşıyaka'nın hızla büyümelerinin sonucunda 2008 yılında bu ikisinin arasında bir ilçe olarak teşkilatlandırılmıştır. (Taşkiran 2011: 41)

Bölgede Bayraklı adlı bir yerleşimin izleri 16. Yüzyıla kadar geriye götürülebilse de modern Bayraklı Yahya Hayati Paşa'nın girişimi ile oluşmaya başlamıştır. Bu çalışmada Yahya Hayati Paşa'nın Bayraklı'da yerleşimin gelişmesine katkısı ele alınacaktır.

Yahya Hayati Paşa Üzerine

İzmir tarihi hakkında kaleme alınmış çeşitli çalışmalarda adı geçen bu şahıs, şehrin önde gelen Müslüman müteşebbislerinden birisidir. Bu eserlerde Yahya Hayati'nin çok kısa bir süre İzmir'de belediye başkanlığı yaptığı (Serçe 2018: 60; Adıtatır 2020; Aksoy 1986: 57; Aksoy 1994: 131-132), Hamidiye vapur şirketinin kurucusu olduğu (Kurt 2012: 63-65), aldığı imtiyazlarla çeşitli bölgelerde maden işletmeciliği yaptığı, yanan metruk köşkü (Ersoy 2014), Aydın Vilayeti İdare Meclisi azası olduğu, İzmir çevresindeki bazı hadiselerle isminin karıştığı (Berber 2014) şeklinde bilgiler yer almaktadır. Bunların bir kısmı belgelere dayanmakta, bir kısmı ise rivayetlerden aktarmadır.

Aslen Trabzonlu olan Yahya Hayati Paşa bu çalışmalarda çoğu zaman Rizeli olarak tanıtılmıştır. 1879/1880 yılına denk gelen ve çok kısa süren belediye başkanlığı ise bazı eserlerde ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kurumsal internet sitesinde² dahi 1894-1895 olarak verilmektedir. Bunun en önemli sebebi, Paşa'nın torunlarından bazıları ile yakınlığına binaen buradan duyduğu rivayetleri çalışmalarına yansıtan İzmir tarihi araştırmacılarının eserlerindeki bilgilerin (Aksoy 1986: 50-51, 57; Aksoy 1994: 131-132) silsile halinde tekrarı olmalıdır. Kimi çalışmalarda ise kimliğine dair bilgi verilirken aynı ismi taşıyan başka kimselere ait Osmanlı arşiv belgelerinin karıştırıldığı görülmektedir. (Erdoğan 2021)

19. yüzyılın son çeyreğinde İzmir şehrinin en nüfuzlu kişilerinden birisi ve II. Abdülhamit döneminde saray ile ilişkileri oldukça iyi olan Yahya Hayati Paşa'ya dair bu bilgi karmaşası, aslında üzerine müstakil ve derinlikli bir çalışma yapılmadığı takdirde son derece normal karşılanmalıdır. Çünkü Paşa'nın İzmir öncesindeki hayatına dair neredeyse hiçbir malumat yoktur. Devletle ilişkileri iyi olmasına ve Paşa unvanı taşımasına rağmen devlet memuru olmadığı için sicil kaydı da bulunmamaktadır.³

² <https://www.izmir.bel.tr/tr/BelediyeBaskanlarimiz/48> (erişim: 11.11.2021)

³ Uzunca bir süredir üzerinde çalıştığımız ve epeyce yol aldığımız Yahya Hayati Paşa'nın biyografisi için konu dışına taşmamak adına bu kadar bilgi yeterli bulunmuş ve bu sebeple biyografinin kaynaklarına dair detaylara girmeye gerek görülmemiştir.

İzmir'de Körfeze Kıyı Yerleşimlerin Gelişimi

Bayraklı'nın bir iskân ünitesi olarak ortaya çıkışı, kent merkezinin güney ve kuzeyindeki kıyı yerleşimlerinin gelişimine, bu da 19. Yüzyılın ikinci yarısında uluslararası ticaretin etkisi ile İzmir'e artan ilgiye bağlanmalıdır.⁴

Şehrin büyüyen ticari kapasitesi yabancı ve yerli zenginleri bölgeye çekmekteydi. Eski kent merkezi halen iktisadi faaliyetlerin en yoğun alanı idi. Fakat tüketim kültüründeki gelişmenin paralelinde artık bu dar alan artan nüfusa yeterli konforu sağlayamıyordu. Buna paralel karadan ve denizden ulaşım imkanlarının gelişmesi, öncelikle Körfez'in güney ve kuzeyinde bulunan kıyı alanlarında yerleşimi artırdı. (Georgelin 2008: 63; Neuman-Tamdoğan 2009: 67; Beyru 2011: 137-138, 280; Serçe 1999: 160; Özgün 2017: 326; Kurt 1988: 100; AVS 1312: 196-197; AVS 1308: 554) Aslında Körfez'in kuzeyinde, Karşıyaka olarak adlandırılan bölgede eskiden beri Türk kıy yerleşimleri bulunmaktaydı. Bu büyüme gerek Müslüman gerekse gayrimüslim Osmanlı vatandaşları ile ecnebi denilen yabancıların rağbeti ile gerçekleşmekteydi. Bölgeyi gezen yabancılar buranın güzelliğinden bahsetmekte ve Bornova'ya bağlı olan Bayraklı'yı da bu bölgenin bir uzantısı şeklinde tasvir etmekteydiler. (Berber-Serçe 2006: 25-67)

Yahya Hayati Paşa ve Bayraklı

İzmir'e ne zaman geldiğini henüz bilmediğimiz Yahya Hayati Paşa'nın en azından 1880'lerden itibaren İzmir'in muteber kişilerinden birisi olduğu muhakkaktır. Özellikle Hamidiye Vapur Şirketi'ni kurmasından sonra şehirdeki itibar ve nüfuzunun daha da arttığı kesindir. Yahya Hayati'nin Bayraklı'da bir konak yaptırması ve ardından buradaki arazilerini iskâna açarak mahalle kurması bölgeye olan rağbeti artıracaktır.

Fakat Yahya Hayati'nin Bayraklı civarında ne zaman mülk sahibi olduğu ve konağın yapım tarihi kesinleştirilememiştir. Belgelere dayanmayan ve duyumlardan hareketle ortaya çıkarılan bilgilere göre Paşa, 1868'de henüz bölgede 20 civarında ev bulunmakta iken, Bayraklı'ya yerleşmiştir. (Akçamlı 1997: 112) Köşkün yapım tarihi hakkındaki bilgiler de aynı türden eserlerde geçmektedir. Bu eserlere göre köşkün inşasına dair tarihler 1864 ve 1873 olarak verilmektedir. (Akçamlı 1997: 40-41; Akçamlı 2000: 82; Taşkıran 2011: 89)

Herhangi bir belgeye dayanmayan bu bilgiler için temkinli olunmalı ancak göz ardı edilmemelidir. Zira konak inşasının tamamlandığı yıl kesin olmasa da bu eserlerde verilen yıllara yakın bir dönemde konağın inşaatına başlanmış olmalıdır. Resim 1, 2 ve 3'te görülen konağın çeşmesindeki kitabede yıl olarak 1888 verilmektedir. Aşağıda ele alınacak olan Hayati Paşa'nın mahalle kurulması için çizdirdiği haritanın yılı da 1888'dir. Burada Paşa'nın bölgeye içme suyu getirdiği belirtilmektedir. Bu bilgi yine daha sonra ele alınacak olan 1891 tarihli aydın Vilayet Salnamesinden de teyit edilebilmektedir. Bölge üzerine kaleme alınan eserlerde de Yahya Hayati'nin bölgeye su getirdiği belirtilmektedir. (Akçamlı 1997: 118) Yani rivayetlerden üretilen bilgiler ile döneme ait belgeler kısmen uyumaktadır.⁵ Sonuçta köşkün

⁴ Bu bağlamda sadece İzmir'in değil pek çok Anadolu kentinin geçirdiği gelişimde benzerlikler olduğu söylenebilir. Özellikle artan ve hızlanan küresel ticaretin, gelişme potansiyeli olan Osmanlı yerleşimlerinde yarattığı iktisadi ve mekânsal değişimi bir arada anlayabilmek için başlıca olarak şu eserlere bakılması yeterlidir: Kurmuş 2012; Aktüre 1981; Kıray 1972; Tekeli 1992.

⁵ Ayrıca belirtmek gerekir ki benzer amatör tarih araştırmalarının bazı bilgileri abartı olarak görülebilir. Örneğin Yaşar Aksoy, Yahya Hayati Paşa'yı anlatırken Bayraklı dağlarını bir Ermeni'den satın aldığını

yapım tarihini en azından 1870-1880 yılları arasında şeklinde önerebilir, su getirildikten sonra da çeşmelerin yaptırıldığını düşünülebiliriz.

Resim-1: Bayraklı Yahya Hayati Paşa Köşkü Çeşmesi (Uçar 2016: 271)

ifade eder. (Aksoy 1994: 132; Aksoy 2011: 50) Aşağıdaki haritada görüleceği üzere Bayraklı sınırları “Hayati Paşa mer’a (otlak) ve cebelleri (dağları)” şeklinde yazılmıştır.

Resim-2: Bayraklı Yahya Hayati Paşa Köşkü Çeşmesi (Uçar 2016: 271)

Resim-3 Bayraklı Yahya Hayati Paşa Köşkü Çeşmesi Cephe Rölevesi (Uçar 2016: 272)

- 1- Hazreti Yahya Hayati Paşa / ola mahfuz-u hüda-yı müteal
- 2- Zatına Hatem-i Tai olamaz / Alem-i cevd ü sehavette misal
- 3- İşte ez cümle cevad tab'i / Çeşme ihyasına oldu meyyal
- 4- Akudub hasılı cuy-ı kerem / Yaptı bu çeşmeyi kıldı Kemal
- 5- Dedi Nuri dahi tarihini tam / Cereyan eyledi hoş cadde-yi zülal

6- Fi 10 Muharrem sene 1306⁶ (16 Eylül 1888)

Yahya Hayati Paşa, köşkünün ve arazisinin bulunduğu alanda bir mahalle kurulması için girişimde bulunacaktır. Bunun için çizdirmiş olduğu haritalardan bölge hakkında bilgiler edinilebilmektedir. Söz konusu alanda başka nüfuzlu kişilerin de arazileri bulunmaktadır. Paşa ve diğerlerinin bu arazileri iskâna açmak için gerekli altyapıyı oluşturarak parseller halinde satışa çıkaracakları anlaşılmaktadır.

1 Numaralı Harita (BCA. TKGM. HRT. 1-2, s.1)

- 1- Birunabad (Bornova) Körfezi
- 2- Müceddeden (ilk kez) Teşkil Olunacak Hayati Paşa Köyü
- 3- Deliklitaş Deresi
- 4- Bazı Kisanın (Kimselerin) Bahçeleri
- 5- Vapur İskelesi ve Karakolhane, (devamında) Birunabad (Bornova) Caddesi

⁶ Uçar 2016: 257

- 6- Cami-i Şerif
- 7- Birbuçuk saat mesafeden ve ağıl derunundan (içinden) müceddeden (ilk kez) getirilen ma-i leziz (tatlı su/içme suyu) taksim mahalli
- 8- Eski Ağıl Mahalli
- 9- Hayati Paşa Mer'a (otlak) ve Cebelleri (dağları)
- 10- Bazı Kisanın (Kimselerin) Bahçeleri
- 11- Birunabad (Bornova) Çayı
- 12- Mikyas, Arşun (Arşın cinsinden haritanın ölçeği)
- 13- İşbu haritanın muvafık-ı mikyas (ölçeğe uygun) olduğunu tasdik ederim, Mühür
- 14- İkinci Daire-i Belediye Mühendisi Amano...., İmza

2 Numaralı Harita (BCA. TKGM. HRT. 1-2, s.2)

2 numaralı haritada mahalle alanının konumu boş olarak gösterilmiştir. Mahalle kurulduktan ve gelişmeye başladıktan sonra 20. Yüzyılın başlarında bile bölgede iskâna elverişli çok geniş bir alanın olduğu aşağıdaki 4 numaralı resimden anlaşılmaktadır.

Resim-4: Şirket-i Hamidiye Tersanesinden Bayraklı Ciheti (Saygı-Genç 2018: 215)

3 Numaralı Harita (BCA. TKGM. HRT. 1-2, s.3)

Haritanın ardından gelen belgede “Saadetlü Yahya Hayati Paşa Hazretlerinin mahalle teşkil olunmak üzere parça parça satacakları mahal”, yazmaktadır. Bu belge bir harita niteliğinde olmayıp bölgedeki diğer şahıs arazilerini yine ölçeklendirerek göstermektedir. “Valide Sultan Vakfına Mukataalı olmak üzere....uhdesinde bulunan” şeklinde tanımlanan arazilerin konum ve yüzölçümleri verilmektedir. Söz konusu arazileri uhdesinde bulunduran şahıslar ise: Rusya Devleti vatandaşı Karlo Omiro, Bekir Çelebizade Ahmed Bey, Raif Paşa ve İzmir Vergi Müdürü Ali Efendi’dir. Şahıs arsalarının altındaki arazinin de miri arazi olduğu görülmektedir.

Arsaların parsel şeklinde gösterildiği cetvelin altında, “İzmir’den Karşıyaka’ya küşad olunacak (açılacak) tarik (yol)”, onun altında ise “Kasaba Demiryolu” yazmakta, yine altında bağ ve bahçelik alanlar olduğu belirtilmektedir. Cetvelin sağ tarafındaki “Bayraklı Çayı”, sol tarafındaki “Birunabad Çayı” ifadelerinden, mevzu bahis alanın bu iki su arasında olduğu anlaşılmaktadır. Birunabad Çayı’nın ötesinde gösterilen yapı “Kumkahve denilmekle maruf (bilinen) kahvedir”, şeklinde tanımlanmıştır.

Ölçeğin altında “İşbu haritanın mikyas mucibince (ölçeğe uygun) olduğunu tasdik ederim”, ifadesi yazılı olup mühür veya imza görülmemektedir. Yukarıda verilen 1 Numaralı Haritada ve onun devamı niteliğindeki bu harita Rumi 15 Şubat 1303 yani 27 Şubat 1888 tarihlidir.

4 Numaralı Harita (BCA. TKGM. HRT. 1-2, s.4)

Haritanın imza tarihinden bir gün sonraki 28 Şubat tarihli Hizmet gazetesinde Paşa'nın mahalle teşkili için Vilayet İdare Meclisi'nden onay alarak padişah iradesi için Babıali'ye başvurduğu bildirilmektedir. (Hizmet 1305: 1) 1888 Eylül'ünde yapılan müracaatın ardından 1889 yılının Nisan ayı sonunda mahalle kurulması için padişah izni çıkmış (İ. MMS. 104/4435; MV. 42/7), Haziran ayının başında durum Aydın Valiliği'ne bildirilmiştir (DH. MKT. 1626/116). Ancak Yahya Hayati Paşa'nın talebinde mahallenin adının Hayati Paşa Mahallesi olması teklif edilmişse de çıkan kararda mahallenin adının padişahın ismine izafeten isimlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Haritada gösterilen okul, cami ve karakol gibi kamusal yapılar, buranın merkez olacağını, çevresinde görülen şahıs arsaları ile bağlık bahçelik alanlarda da zamanla yerleşimin artacağını göstermektedir. Ayrıca bölgeye içme suyunun getirilmesi yerleşimi artıracak önemli bir etki yapacaktır. Yine Karşıyaka ile Bornova arasında yol yapımı kara ulaşımını ve bir süre sonra vapur seferlerinin başlatılması da deniz ulaşımını (Kurt 1988: 100) geliştirerek İzmir'in banliyölerinin merkezle ve birbirleri ile bağlantısını kuvvetlendirmiştir. Hatta Yahya Hayati,

1891 yılında İzmir-Bornova arasında, Bayraklı'dan da geçen elektrikli tramvay işletme imtiyazına talip olmuş ancak talebi reddedilmiştir. (Beyru 2011: 295)

Mahalle kurulmasına onay verildikten birkaç sene sonra Aydın Vilayet yillığı, Hamidiye mahallesinden ve Yahya Hayati Paşa'dan övgü ile bahsetmekteydi. 1891 tarihli salnamede mealen şu ifadeler yer almaktadır: “Padişah’ın ismi ile kurulan mahalle bu sayede az zamanda gelişme imkânı bulmuştur. Mahalle, Hamidiye Vapur Şirketi’nin kurucusu olan ‘*Saadetlü Yahya Hayati Paşa Hazretlerinin*’ eseridir. Mahalle sakinlerinin ihtiyacı için su dahi getirtmiştir. Şu anda mahallede çok fazla yapılaşma yoktur. Ancak Yahya Hayati Paşa bölgedeki arazilerin büyük kısmının sahibidir ve ilgi gösterenlere gerekli kolaylığı sağlayacaktır. Böylece burası kısa sürede diğer gelişen yerlerin seviyesine ulaşacaktır. Arabalar ve Hamidiye vapurları bölgenin nakliyat ihtiyacını karşılamaktadır. Bornova’ya tabi olan bu ‘*karyecik* (köy-cük)’ 88 erkek, 84 kadın toplam 172 nüfusa sahiptir.” (AVS 1308: 555)

Aslında salnamenin bahsettiği bu rakam birçok köyle kıyaslandığında hiç de “*karyecik*” olarak görülmemelidir. Muhtemelen yazar, Körfez kıyılarında hızla gelişen Karşıyaka, Göztepe, Güzelyalı gibi yerlere kıyasla bu ifadeyi kullanmış olmalıdır.

Ayrıca eyaletin resmi yayını olan bir yılda Yahya Hayati hakkında kullanılan ifadeler de dikkatten kaçmamalıdır. Paşa’nın serveti ve yaptıklarından ziyade, saray nezdindeki itibarı bu ifadelerin rahatlıkla kullanılabildiğini akla getirmektedir.

Kendi arazilerinde iskânın gelişmesi için sistemli bir biçimde çalışan Yahya Hayati Paşa’nın, aynı zamanda bölgenin dini ve etnik dokusundaki heterojenliğin gelişimine de etki ettiği söylenebilir. Bayraklı St. Antuan (Resim-5) kilisesinin arazisini de yine Paşa’nın bağışladığı bilgisi, bölge üzerine çalışanların (Akçamli 2000: 37) ve hatta İzmirli Levantenlerin (Baltazzi 2011: 93; Baltazzi 2021) aktarımlarında görülmektedir. Kilise yapma girişimlerinin 1899 yılına kadar geriye gittiği (Baltazzi 2011: 93; Baltazzi 2021) ancak inşaatın resmen 1904 yılında⁷ başladığı ve 1922 yılında tamamlandığı bilinmektedir. (Succi 2005: 377)

SONUÇ

19. Yüzyıldan itibaren İzmir ve çevresinin çok hızlı bir büyüme yaşadığı muhakkaktır. Özellikle dönemin uluslararası ticaret alanındaki gelişmeleri, Anadolu topraklarının batıya açılan kapısı olan İzmir’deki ticari etkinlikleri daha da yoğunlaştırmıştır. Bu ortamda yerli ve yabancı unsurların artan ilgisi, nüfus artışı ve ulaşım imkanlarındaki gelişmeler, şehir merkezinin yakın çevresinde bulunan تنها muhitleri de etkilemiş ve zamanla merkezle bütünleşmelerine yol açmıştır.

Bugün İzmir’in büyük metropol ilçelerinden birisi olan Bayraklı’nın büyümesi de bu döneme denk gelmektedir. Aslında Bayraklı isminde küçük bir yerleşimin geçmişi oldukça eskidir. Ancak 19. Yüzyılın sonuna kadar takip edilemeyecek kadar küçük olan bu yerleşim Yahya Hayati Paşa’nın 1880’lerden itibaren bölgede mülk edinmesi ve bir süre sonra komşu arazilerin sahipleri ile birlikte burada bir mahalle kurmaları, Bayraklı’nın iskâna uygunluğunu bir anda olağanüstü biçimde değiştirmiştir. Bundan sonraki kayıtlardan büyüyen bir köy veya nahiye olarak takip edilemeyen Bayraklı, muhit olarak kalabalıklaşmaya devam etmiş ancak

⁷ Yahya Hayati Paşa, bu tarihte hayatta değildir.

idari statüsünde uzunca bir süre herhangi bir değişiklik olmamıştır. Körfez'in doğusunda Bornova'nın ve kuzeyinde Karşıyaka'nın büyümesi sonucunda komşu haline gelen bu iki ilçenin arasında 2008 yılında Bayraklı ismiyle bir ilçe kurulmuştur.

Dolayısıyla bugünkü Bayraklı'nın ilçeye dönüşümünde demografik, ekonomik, idari, vs pek çok faktör sayılabilir. Lakin Bayraklı'nın modern bir yerleşim olarak ortaya çıkışında - deyim yerinde ise- ilk taşı koyan Yahya Hayati Paşa olmuştur.

Resim-5: Bayraklı St. Antonio di Padova Kilisesi (Baltazzi 2021)

KAYNAKLAR

- AVS (1308). Aydın Vilayetine Mahsus Salname, H. 1308, Defa 13
AVS (1312). Aydın Vilayet Salnamesi, H. 1312, Defa 15
AVS (1326). Aydın Vilayet Salnamesi, H. 1326, Defa 25
Hizmet (1305). Hizmet Gazetesi, No: 133, 16 Cemaziyelahir 1305/28 Şubat 1888
BCA. TKGM. HRT. 1-2
BCA. DH. MKT. 1626/116
BCA. İ. MMS. 104/4435
BCA. İVS 1927-1928
BCA. MV. 42/7

- Adıttar, F. (2020). On Dokuzuncu Yüzyılda İzmir'de İngilizler: İngiliz Nüfuzu ve Yahya Efendi'nin Azli Meselesi, Geçmişinin Peşinde Bir Kent: İzmir, Ed. Olcay Pullukçuoğlu Yapucu Aylin Ü. Erdem Aytekin Erdoğan, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, ss. 115-126, İzmir.
- Akçamlı, A. (1997). Bir Zamanlar Bayraklı, İzmir.
- Akçamlı, A. (2000). Uygarlığın Anıtı Bayraklı, İzmir.
- Aksoy, Y. (1986). Bir Kent Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları, İstanbul.
- Aksoy, Y. (1994). İzmir'i Sevme Sanatı, İzmir.
- Aksoy, Y. (2011). Hayatım Kitap. İzmir.
- Aktüre, S. (1981). 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, Ankara.
- Baltazzi, A. (2011). Alsancak 1482 Sokak Anıları, İstanbul.
- Baltazzi, A. (2021). Bayraklı'nın İlk Sakinlerinin Ruhunu Taşıyor: St Antonio di Padova Kilisesi, İzmir Kültür e Turizm Derneği, <https://www.izmirdergisi.com/tr/turizm/inanc-turizmi/1634-bayrakli-nin-ilk-sakinlerinin-ruhunu-tasiyor-st-antonio-di-padova-kilisesi>, (11.11.2021).
- Berber, F. (2001). Kurtuluşun Ardından ve Yüzyılın Sonunda İzmir'de Aynı Adı Taşıyan Yerleşim Birimleri, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XVII (51)'den ayrı basım, ss. 865-881.
- Berber, F. (2014). II Abdülhamid E Satılan Bir Çiftliğin Hikâyesi ve Düşündürdükleri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD), (20), ss. 27-44.
- Berber E. – Serçe E. (2006). Karşıyaka Tarihi, İzmir.
- Beyru R. (2011). 19. Yüzyılda İzmir Kenti, İstanbul.
- Erdoğan, M. A. (2021). Bayraklı Nasıl Gelişti?, 9 Eylül Gazetesi, 28 Ağustos 2021 Cumartesi, <https://www.dokuzeylul.com/guncel/bayrakli-nasil-gelisti-h192092.html>, (11.11.2021)
- Espagne, M. (2017). Ekrem Akurgal (1911-2002): Kültürlerarası Antik Döneme Kültürlerarası Bakış, Geçmişten Günümüze İzmir Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (4-7 Kasım 2015), İzmir, ss. 249-255.
- Georgelin, H. (2008). Smyrna'nın Sonu, Çev. Saadet Özen, İstanbul.
- Karadağ, A. – Mirioğlu, (2012). Bayraklı Kentsel Dönüşüm Projesi Üzerine Coğrafi Değerlendirmeler, Türk Coğrafya Dergisi, (57), ss. 21-32.
- Kıray, M. B. (1972). Örgütlemeyen Kent İzmir'de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni, Ankara.
- Kurmuş, O. (2012). Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Yordam Kitap, İstanbul.

- Kurt, S. (1988). İzmir Körfezinde Ulaşım (1884-1914), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kurt, S. (2012). İzmir'de Kamusal Hizmetler, İzmir.
- Ersoy, İ. K. (2014). İzmir, Bayraklı Yahya Hayati Paşa Köşkü: Kül Olan Resimler, XVI. Ortacağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 18-20 Ekim 2012, C. 2, 529-545, Sivas.
- Kütükoğlu, M. (2000). XVI. Yüzyılda İzmir Kazasında Cemaat Adı Taşıyan Köyler, İzmir Tarihinden Kesitler, ss. 1-9, İzmir.
- Mert, H. (2002). Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Bornova 1923-1981, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilimdalı, Doktora Tezi, İzmir.
- Neuman, C. – Tamdoğan, I. (2009). Bilinmeyen Bir Cemaatin Portresi: Müslümanlar Fikret Yılmaz'la Söyleşi, İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi? Der. M-C. Smyrnelis, Çev. I. Ergüden, İletişim Yay. 2. b. ss. 61-71, İstanbul.
- Özgün, C. (2017). İzmir-Kasaba Demiryolu İnşasının İzmir Kent İçi Ulaşım Ağına Etkisi Üzerine Yaklaşımlar (19. Yüzyıl), Geçmişten Günümüze İzmir Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (4-7 Kasım 2015), ss. 325-329, İzmir.
- Saygı, S. K. – Genç, G. (2018). Yıldız Albümlerinde İzmir, İzmir.
- Serçe, E. (1999). İzmir'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması ve İzmir Mahalleleri, Kebikeç (7-8), ss. 155-170.
- Serçe, E. (2018). 150. Yılında İzmir Belediyesi Tarihi (1867-2017), İzmir.
- Succi, P. V. R. (2005). La Storia Della Chiesa Di Sant'antonio A Bayrakli, Smirne, Da Rassegna Frignanese, (35), ss. 377-380. <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbmNhc3NlZ25hfGd4OjNkMjhhMzdkMmI0YzRhNTc> (11.11.2021)
- Taşkıran, H. K. (2011). Bayraklı Eski İzmir'den Hatıralar, İzmir.
- Tekeli, İ. (1992). Ege Bölgesinin Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü, Üç İzmir, ss. 125-141, İstanbul.
- Uçar, A. (2016). İzmir Konutlarında Çeşme, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos (38), ss. 251-274.
- <https://www.izmir.bel.tr/tr/BelediyeBaskanlarimiz/48> (erişim: 11.11.2021)